

Danuta Musiołowa

Paweł Steller - życie i dzieło

/Wystawa: 4 września - 31 października 1977 r./

Biblioteka Śląska w organizowaniu wystaw problemowych posiada już wieloletnie tradycje i poważne osiągnięcia. Rożnorodność podejmowanych tematów, staranny dobór eksponowanych materiałów, przemyślany i estetyczny sposób ich układu - oto przyczyny, dla których wystawy te spotykają się zawsze z właściwym przyjęciem i zainteresowaniem ze strony prasy i społeczeństwa.

W trzecią rocznicę śmierci Pawła Stellera /zmarł 4 września 1974 r./ przygotowano ekspozycję poświęconą życiu i twórczości tego wybitnego artysty, którego "Dzieło [..]", oparte przeważnie na niemal iluzjonistycznym przedstawianiu, a ukazujące uroki ziemi beskidzkiej oraz pełne ekspresji twarze chłopów i robotników śląskich - jest wrażliwe, proste i sugestywne".¹

Dodatkowym powodem dla zorganizowania wystawy była chęć prezentacji zespołu grafik Pawła Stellera, gromadzonego pieczołowicie w Bibliotece Śląskiej jeszcze przed wojną i uzupełnionego w 1974 roku poprzez nabycie spuścizny artysty, którą uporządkowano według następujących tematów: Architektura i pejzaż polski, Śląsk, Typy polskie, Tematy religijne, Życzenia świąteczne.

Obecnie, wśród materiałów ikonograficznych Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki Śląskiej, prace prof. Stellera stanowią największą kolekcję /łącznie 288 jednostek ewidencyjnych/, w której najcenniejsze są teki i albumy tematyczne², posiadające współcześnie, obok zdecydowanych walorów artystycznych, także poważną wartość etnograficzną.

Z tego dużego zbioru na wystawie pokazano zaledwie skromną jego część, ponieważ wypożyczenie w tym samym czasie dziesięciu gablot ograniczyło rozmiary ekspozycji, powodując zarazem zawężenie tematyki. W rezultacie pokaz zajął dwadzieścia gablot, umieszczonych w hallu i na korytarzach gmachu, a osłokszał zagadnienia ujęto w siedem głównych działów /Biografia, Grafika użytkowa, Architektura i pejzaż polski, Portrety, Piewca Śląska, Teki graficzne, Typy polskie/, rozszerzonych w miarę potrzeby o problemy bardziej szczegółowe.

W części wprowadzającej zebrane materiały biograficzne /fotografie artysty, życiorys, faksymile podpisu, artykuły i opracowania dotyczące jego twórczości, drukowane katalogi wystaw z lat 1939-1977/ oraz celowo wyeksponowano gablotę poświęconą jubileuszowej wystawie malarstwa, grafiki i rysunku, zorganizowanej w 1974 roku w Katowicach pod protektoratem gen. Jerzego Ziętka, z okazji 80-lecia urodzin i 60-lecia pracy twórczej nestora plastyków śląskich. Podczas tej uroczystości gen. Jerzy Ziętek, dekorując Pawła Stellera Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, wysoko ocenił jego artystyczny trud mówiąc: "Żywię przy tym nadzieję, że Jego wielkie umiłowanie uroczej ziemi ojczystej i pracowitego ludu śląskiego oraz wytrwała i rzetelna praca artystyczna staną się wzorem dla młodego pokolenia twórców wchodzących na drogę dalszego rozwoju kulturalnego Polski Ludowej".

Dział drugi omawianej ekspozycji - to spotkanie z autorem grafiki użytkowej.³ Z tego zakresu, starając się uwzględnić dorobek artysty w możliwie najszerszym zestawie form i gatunków, pokazano: projekty okładek do ksiąg pamiątkowych, ilustracje do

śląskich kalendarzy i czasopism⁴, do dzieł literackich Gustawa Morcinka i Wilhelma Szewczyka⁵, programy i zaproszenia muzyczne oraz znaki własnościowe książek. Na szczególną uwagę w tej ostatniej grupie zasługiwały odnalezione niedawno, niezrealizowane projekty ekslibrisów /19 rysunków ołówkowych z lat 1934 i 1957/, opracowane przez Pawła Stellera dla Biblioteki Śląskiej. Do grafiki użytkowej należą także prezentowane na wystawie po raz pierwszy dwie teki z życzeniami świątecznymi, przeznaczonymi głównie dla członków Oddziału Śląskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki w Katowicach. Małe te drzeworyty, odznaczające się delikatną kreską, piękną kolorystyką, szczerością i prostotą motywów, budziły wśród zwiedzających autentyczny podziw.

Główny zrząd ekspozycji stanowiły jednak oryginalne prace Pawła Stellera /54 pozycje/ - bardzo wyraziste i cenione przez specjalistów drzeworyty sztorcowe⁶, o których mistrzowskim wykonaniu tak píše znawca technik graficznych Maria Grońska: "Technikę drzeworytu sztorcowego i barwnego opanował artysta dobrze, możemy nawet mówić o perfekcji zwłaszcza w oddawaniu realiów, na przykład przejrzystych koronek, śląskich zapasek i czepców"⁷.

W dziesięciu gablotach na pierwszym piętrze dano przegląd wszystkich tematów w twórczości śląskiego plastyka. Okres najwcześniejszy reprezentowały debiuty z lat 1924-1925 /studia aktów, ilustracje do "Ballad" Mickiewicza "To lubię", "Rybka"/, które są przykładem różnorodnych poszukiwań formalnych i stylizacji⁸. Dopiero w pracach po 1928 roku obserwujemy krystalizowanie się własnej osobowości, rozwijanie własnego stylu, samodzielność artystycznego widzenia.

Układ grafik Pawła Stellera na wystawie pozwolił prześledzić tę drogę i ukazać imponujący dorobek jego działalności. Z pasji do pieszych wędrówek po zakątkach kraju powstał szereg dzieł dotyczących starej, zabytkowej architektury wiejskiej i polskiego pejzażu. Ten temat zilustrowały m.in. następujące prace: "Fragment Przemyśla" /1925/, "Zacisze w Tresnej" /1958/, "Wiatraki w Izbiory Kujawskiej" /1958/, "Orłowo" /1956/, "Chłapowc" /1969/, "Aleja bukowa w Sopocie" /1974/.⁹

Najpełniej jednak wypowiedział się artysta jako piewca folkloru ziemi śląskiej, jej surowego, specyficznego krajobrazu i ludzi w ciężkim, powszednim trudzie. W tej grupie tematycznej eksponowano nie tylko drzeworyty i linoryty, przedstawiające w sposób realistyczny typowy pejzaż przemysłowego Śląska /"Kondensatory w Siemianowicach" 1932, "Hałdy w Katowicach" 1932, "W hucie" 1949 i in./, ale znalazła także odbicie uroda Beskidu /"Kozinie" 1938, "Motyw ze Zwardonia" 1939, "Beskidy koło Żywca" 1951, "Chaty w Istebnej" 1952, "Na beskidzkim groni" 1962/ i piękno rodzinnej ziemi cieszyńskiej, którą artysta tak bardzo ukochał.

Miejsce honorowe w omawianym pokazie wyznaczały trzy gabloty, prezentujące galerię "Typów polskich", z której za drzeworyty "Typy śląskie" /"Hutnik śląski" 1935, "Śląaczka z Wełnowca" 1935, "Baca" 1936, "Gaździnka z Cieszyńskiego" 1936/ Paweł Steller otrzymał w 1937 roku Złoty medal na Międzynarodowej Wystawie Sztuki w Paryżu.¹⁰ Szczególną wartość tych prac, które uświetniały artystę drogę do sławy i sukcesu, podkreślił Wilhelm Szewczyk we wstępie do "Teki śląskiej" wydanej w Katowicach w 1956 roku: "Owe skupiska zmarszczek, załamania, oczy i usta - wszystko to traktował jak przyrodnik, ale przy tym udało mu się odtworzyć

ludzkie cechy tego osobliwego krajobrazu [..]. Te głowy, to zarazem głębokie studia charakteru." Także inne wypowiedzi i oceny pisarzy i specjalistów, umieszczone w gablotach, stanowiły swoisty komentarz do poszczególnych problemów i tematów w twórczości jednego z najwybitniejszych grafików śląskich XX wieku.

Z okazji otwarcia wystawy, która trwała od 5 września do końca października 1977 roku, wydano ilustrowany folder, jako dodatkową informację dla zwiedzających. Jeżeli ekspozycja, dzięki swym niewątpliwym walorom poznawczym, dostarczyła odbiorcom wielu artystycznych wzruszeń - cel organizatorów został w pełni osiągnięty.

Przypisy

- ¹ Katowice, ich dzieje i kultura na tle regionu. Warszawa 1976 s. 381.
- ² Górny Śląsk w drzeworycie. Katowice 1933; Śląsk Cieszyński w drzeworycie. Katowice 1934; Typy polskie w drzeworycie. Katowice 1939; Czarny Śląsk w drzeworycie i linorycie. Katowice 1954; Teka śląska. Katowice 1956; Opole 1960 w drzeworytach Pawła Stellera. Opole 1960; Cieszyn 810-1960 w rysunkach Pawła Stellera. Cieszyn 1960.
- ³ Głównymi dyscyplinami w twórczości Pawła Stellera były: drzeworyt sztorcowy, rysunek i akwarela. Uprawiał również techniki metalowe, litografię, linoryt, malarstwo olejne, pastele; projektował witraże. Ogółem wykonał 5 180 prac, w tym około 800 projektów grafiki użytkowej.

- ⁴ Współpraca Pawła Stellera z "Zaraniem Śląskim" prowadzona w latach 1930-1960 udokumentowana była na wystawie dużą ilością eksponatów.
- ⁵ Gustaw Morcinek: Ondraszkowe ostatki. Poznań 1930; Wilhelm Szewczyk: Trzynaście portretów śląskich. Kraków 1953.
- ⁶ Są to drzeworyty cięte rylcem w poprzek bardzo twardego drewna /bukszpan, grusza/.
- ⁷ Maria Grońska: Nowoczesny drzeworyt polski. Wrocław [i in.] 1971 s. 326.
- ⁸ Autor tworzył wtedy pod wyraźnym wpływem świetnego drzeworytnika i wybitnego pedagoga, prof. Władysława Skoczylasa.
- ⁹ Ostatnia praca artysty.
- ¹⁰ Był to sukces bardzo poważny, ponieważ w wystawie tej brali również udział wybitni artyści polscy, m.in. Wanda Telakowska, Tadeusz Cieślewski, Stefan Mrożewski, Tadeusz Kulisiewicz, Stanisław Ostoja-Chrostowski.